

De arbeiderscontrole voorbij

Een Sienjaal voor de modernisering van de syndicale strategie

Ludo Nelen

Directeur Instituut voor Vakbondsvorming, ABVV

'Arbeiderscontrole' is al jarenlang een belangrijk instrument in de strategie van het ABVV.

Maar die strategie heeft nooit bestaan uit arbeiderscontrole als enig en uniek instrument.

Als we vandaag de syndicale strategie uitsluitend en alleen beperken tot arbeiderscontrole, dan lopen we het risico dat die strategie een lege doos wordt.

In *Samenleving en politiek* (nr. 3/96) is met twee artikels over 'arbeiderscontrole' een discussie aangesneden over de kern van de ABVV-ideologie, of beter een belangrijk strategisch element daarvan. De auteurs komen tot nogal uiteenlopende conclusies. Luc Vanneste besluit dat de discussie over de invulling van arbeiderscontrole voorbijgestreefd is en de echte uitdagingen elders liggen. François Philips meent dat het begrip arbeiderscontrole nog steeds een actueel begrip is dat zijn waarde dagelijks bewijst. Meer nog, hij begrijpt niet waarom "wij onze ideologie zouden moeten herbronnen of waarom de inhoud van het begrip arbeiderscontrole aan actualisering zou toe zijn" [1].

Dat de interpretaties van de ideologie en van de strategie van het ABVV vandaag sterk verschillen, is zeker geen verrassing. Voor een stuk toont dat aan hoe bekommerd men is over de identiteit van de syndicale beweging. Nochtans bestaat het risico dat de discussie vooral gaat draaien om het verleden en te weinig nieuwe uitdagingen aanpakt. Om de 'actualiteit van het begrip' aan te tonen, wordt er vaak veel gepraat over het verleden (al dan niet geïllustreerd met een resem citaten uit allerlei teksten, documenten en toespraken), terwijl de hedendaagse praktijk beperkt blijft tot 'een paar voorbeelden'.

Welke continuïteit?

De manier waarop gedebatteerd wordt over het historisch aspect bemoeilijkt een open discussie over de actuele strategie. Zo wordt er gemakkelijk verondersteld dat 'arbeiderscontrole' en 'de identiteit van het ABVV' ongeveer hetzelfde zijn. Dat is allerminst het geval. Het idee of de strategie van arbeiderscontrole heeft een lange traditie (ten minste veel langer dan het ABVV bestaat) in de socialistische arbeidersbeweging [2].

Een tweede probleem met het historisch debat is de veronderstelde continuïteit van het 'gedachtengoed' van het ABVV. Die opvatting leidt tot de idee dat we ook vandaag en in de toekomst die continuïteit moeten verderzetten om onze identiteit te vrijwaren. Wanneer we onder 'gedachtengoed' het geheel van onze ideologie begrijpen, nl. de analyse van de huidige maatschappij, de beredeneerde idee over een andere maatschappij én de strategie om dat te realiseren, dan kan er echter moeilijk sprake zijn van continuïteit. Er is immers geen continuïteit in de ontwikkeling van de samenleving en haar sociaal-economische eigenheden. Onze analyse, onze objectieven en strategie die de bedoeling hebben om die samenleving om te vormen, passen zich aan en evolueren eveneens discontinu. De continuïteit is er wél in de 'waarden' waarop het

ABVV zich beroept: gelijkheid, rechtvaardigheid, solidariteit en democratie. Een strategiediscussie heeft dus niets te maken met het in vraag stellen van de continuïteit van ons gedachtengoed.

Arbeiderscontrole én structuurhervormingen: één strategie

In veel discussies valt het op dat de definiëring van het begrip arbeiderscontrole nogal uiteenlopend is. Soms is arbeiderscontrole het kernbegrip van de ideologie. Soms is het dan weer beperkt tot de 'uitbreiding van de informatierechten' of tot een 'analysemethode'; terwijl het tegelijkertijd ook een 'levenshouding' kan zijn, een zingevoer, een manier van denken.

Luc Vanneste verwijst naar het ABVV-congres van '71 waar arbeiderscontrole gedefiniëerd werd als een houding van betwistende participatie en dus een omvormende houding ten aanzien van het kapitalisme. In het artikel van François Philips blijft dit aspect van 'omvorming' veeleer achterwege.

Er is evenwel een ander strategie-element dat in de congresresoluties van '71 ondubbelzinnig met arbeiderscontrole verbonden is. Bij de formulering van prioritaire doelstellingen stelde het congres ondermeer een "democratische planning" inzake de ontwikkeling van het economisch leven als objectief voorop. Verder stellen de resoluties dat "de bewerkstelling van een dergelijke planning en een politiek in het belang van de arbeiders en van de gemeenschap, de aanwending vereist van verschillende middelen" [3].

Over welke middelen gaat het? Met andere woorden: waaruit bestaat de strategie om tot die democratische planning te komen? Er werden twee middelen voorop gezet: "Onder deze middelen dient de arbeiderscontrole op elk niveau ontwikkeld te worden...", en "Het ABVV eist bovendien andere structuurhervormingen: de socialisering van de financiële instellingen, de socialisering van de energiesector, de oprichting van een openbare holding, van openbare banken, ..., een dynamische ontwikkeling van het industrieel openbaar initiatief, een nieuw globaal onderzoek van de fiscaliteit, een hervorming van de financiering van de maatschappelijke zekerheid" [4].

Wanneer we refereren naar het congres van '71, dan kunnen we het begrip arbeiderscontrole

niet losweken uit het geheel van de strategie die bestaat uit de "aanwending van verschillende middelen". "Arbeiderscontrole" is één element, "structuurhervormingen" is een tweede element, maar het zijn wel twee elementen van één strategie. "Arbeiderscontrole én structuurhervormingen" betekenen precies dat wij de zogenaamde 'spontane' ontwikkelingen van de economie niet als een gegeven aanvaarden, niet in de bedrijven, en niet op macro-economisch vlak" [5].

De strategiediscussie kan niet omzeild worden

Luc Vanneste stelt de discussie over arbeiderscontrole in vraag omdat ze achterhaald is. Of hij ontmaskert ze als dubbelzinning: "Er wordt gedaan alsof het de zekerste weg is naar het socialisme, terwijl het economische systeem helemaal niet in vraag wordt gesteld". Zo komen we hoe dan ook terecht in een globale strategiediscussie. Daarbij gaat het om meer dan een dispuut tussen 'fundamentalisten' en 'realisten', dat François Philips meent te herkennen in de aanloop naar het congres van '94. Dat het om meer gaat kunnen we opmaken uit de gebeurtenissen in '93 en '94.

Zo vinden we een resolutie van het Statutair Congres van het Vlaams ABVV van november '93 die stelt: "Als Vlaamse Intergewestelijke leggen wij een resolutie voor aan het Nationaal Congres van het ABVV waarin wordt beslist om voor het einde van het eerste semester van '94 een Buitengewoon Congres te organiseren. Dat Congres moet de afronding zijn van de interne discussie over werk en inkomen. Dit moet gebaseerd zijn op een hernieuwde maatschappijvisie en moet op die manier kunnen leiden tot een geactualiseerd ideologisch referentiekader".

Tijdens het Nationaal Congres van oktober '94 is de deur voor een strategiediscussie dichtgegooid met opname van volgende zinsnede in de resoluties: "Ons syndicalisme blijft zich inschrijven in de resoluties van het Congres van 1971".

Of dit betekent dat structuurhervormingen zoals ze geformuleerd werden in '71 vandaag nog op de agenda staan van de syndicale actie, is volledig onduidelijk. Eist het ABVV anno 1996 de socialisering van de financiële instellingen, van de energiesector, de oprichting van een openbare holding, van openbare banken? De 'objectie-

ven' in de Congresresoluties van '94 reppen in elk geval met geen woord over die eisen!

Het gevolg van deze complete onduidelijkheid is dat het recente congres weliswaar een analyse maakte van de globaliserende economie en de gevolgen daarvan, een aantal concrete objectieven vooropstelde afgeleid van de "ABBV-waarden", maar op het vlak van de strategie (het antwoord op de vraag 'hoe realiseren we die objectieven?') geen ander aanknopingspunt wist te formuleren dan te verwijzen naar '71.

Nieuwe uitdagingen

Nochtans werden er de laatste jaren serieuze inspanningen geleverd om onze syndicale 'strategie', met daarin het element 'arbeiderscontrole', aan te passen aan de nieuwe wereld. Het Congres van het Vlaams ABVV bepleitte onder de naam 'Voorsprong nemen' in 1990 een nieuwe vakbondswerking: "Nieuwe productie- en managementsconcepten bezorgen ons nieuwe dossiers... Nieuwe werknemersgroepen passen niet langer in ons traditioneel beeld van 'het' vakbondslid... We moeten op de nieuwe uitdagingen ingaan met een nieuwe vakbondswerking.

Inbreken in het economische beslissingscentrum (van ons land, onze sector, ons bedrijf), dat is voor ons economische democratie. Het is ons basisprincipe en uitgangspunt. We willen die economische democratie realiseren via arbeiderscontrole. Arbeiderscontrole: niet om te beheren maar om te beheersen.

Maar om te kunnen inbreken in de economische beslissings sfeer moeten we aan drie onmiskenbare voorwaarden voldoen: we zullen de grenzen van het overleg moeten verleggen... We zullen ook de andere, huidige generatie werknemers dichterbij onze vakbondswerking moeten betrekken. En zeker onze informatie- en communicatiekanalen drastisch aanpakken en grondig vernieuwen." [6].

Een genuanceerd bilan

Het Congres van het Vlaams ABVV maakte in november '93 een bilan van die vernieuwde werking. Dat bilan is zeer genuanceerd. Vooral inzake de werking op nieuwe terreinen is er met moeite een beetje voorsprong genomen. De syn-

dicale werking op het milieuterrein toont dat aan. In '90 heeft het Congres met veel enthousiasme een werkingsprogramma voor dit nieuwe terrein opgesteld. Dat werd in '93 geëvalueerd, bijgesteld en aangevuld. In het najaar '95 is er uiteindelijk een werkingscampagne opgezet om de milieuwerving intensiever aan te pakken met heel wat ondersteuning en vorming. Concreet betekent dat het begin van een gesystematiseerde werking in een select aantal ondernemingen (in een twaalfstal bedrijven om precies te zijn). Zo heeft het Vlaams ABVV op tal van nieuwe terreinen aanzetten gegeven voor een vernieuwde werking: bedrijfsveranderingen, milieu, beroepsopleiding en vorming op het werk, arbeidsherverdeling, dienstverlening, communicatie, gelijke kansen-beleid, het thema 'inkomen, gezondheid en wonen'.

De oude strategie

Er is dus geen gebrek aan nieuwe uitdagingen voor de syndicale wereld. Nochtans blijkt het opzetten van een samenhangende strategie om die uitdagingen ook aan te pakken, moeizaam te verlopen. De oorzaken daarvan hebben ongetwijfeld veel te maken met wat Luc Vanneste in zijn besluit formuleert: "zich vastklampen aan begrippen uit het verleden werkt heel conservatief, ook al voelen ze stoer en vooruitstrevend aan". De strategie 'arbeiderscontrole-structuurhervormingen' was samenhangend en functioneerde een hele tijd, vooral omdat ze de militanten sterk overtuigde. Vandaag is de context totaal gewijzigd. Vroeger was de context een 'nationale' economie en een 'nationale' politiek. Die strategie was werkbaar omdat ze functioneerde in (en niet in oppositie met) het kader van een 'sociaal contract' dat de ontwikkeling van de industriële samenleving en de natiestaat mogelijk maakte. Dat contract steunde op vier elementen: recht op arbeid, strijd tegen de armoede, bescherming tegen individuele en collectieve risico's, bevordering van gelijke kansen voor alle burgers [7].

Met Petrella en de Groep van Lissabon moeten we vaststellen dat het sociaal contract op nationale basis hoe langer hoe minder functioneert. Het wordt hoe langer hoe meer onderuit gehaald door de overheersing van de ideologie van de concurrentie.

De verwarring is groot

Het ABVV heeft wel degelijk een analyse gemaakt van de globalisering van de economie en de gevolgen daarvan op sociaal en politiek vlak en op andere maatschappelijke vlakken. Het Nationaal Congres van oktober '94 is bijzonder duidelijk in zijn analyse: "De wereldonderneming, georganiseerd in netwerken geïnstalleerd in verschillende landen en continenten, beheerst de wereldeconomie. De overheid is steeds minder in staat om de economie te controleren en om te buigen in het belang van de gemeenschap. Deze evolutie leidt tot een mondiaal kapitalisme zonder voldoende politieke en sociale structuren om het te controleren" [8].

Maar een analyse volstaat niet om een vernieuwde, werkbare strategie te ontwikkelen. Een oude strategie toepassen, bijvoorbeeld ter wille van de continuïteit van ons gedachtengoed, in combinatie met een nieuwe analyse, leidt gemakkelijk tot verwarring. Hoe groot de verwarring momenteel is, kwam al tot uiting in het onderzoek naar het ideologisch profiel van het ABVV, opgezet door het RIAT in 1993 in opdracht van het Intergewestelijk Secretariaat. Uit dat onderzoek, uitgevoerd bij secretarissen, delegees en vormingswerkers bleek dat er een vrij sterke onenigheid is over het economisch project dat het ABVV moet uitwerken. De maatschappelijke tegenstellingen worden gedefinieerd in termen van 'zwak' tegen 'sterk' (en niet in termen van klasse-tegenstellingen). Het begrip 'solidariteit' maakt voor velen de kern uit van de socialistische boodschap, maar de invulling van dat begrip is zeer vaag (voor de enen gaat het om herverdeling van goederen, voor de anderen om strijden in kameraadschap). Er is eensgezindheid over het feit dat het ABVV een 'strijdbare' vakbond moet zijn, maar er is grote onenigheid over de 'strijdmiddelen' [9].

Strategie en krachtsverhoudingen

Bovenstaande vaststellingen tonen aan dat het uittekenen van een strategie die ons in staat stelt de nieuwe uitdagingen te beantwoorden, geen eenvoudige opdracht is. Het volstaat niet (nog eens) een gepopulariseerde versie te formuleren van rapporten zoals *Limits to competition*, de ge-

volgen van globalisering, concurrentie en individualisering in kaart te brengen en 'objectieven' voorop te stellen.

Een 'werkbare' strategie vraagt ook een inschatting van de maatschappelijke krachtsverhoudingen. Hoe zien die verhoudingen er vandaag concreet uit? Reeds 25 jaar ondervinden we de gevolgen van de globale beleidskeuze voor een aanbodeconomie, internationale mobiliteit van kapitaal en de concurrentie-ideologie. Specifiek voor de Vlaamse regio kunnen we die gevolgen als volgt karakteriseren:

- om concurrentieel te blijven rationaliseert het industrieel productie-apparaat en stoot het vooral minder geschoolde arbeid uit;
- om de sociale zekerheid (die in ons land voor het overgrote deel uit arbeid gefinancierd wordt) te blijven financieren, is de last op arbeid verder toegenomen;
- de hoge kosten van arbeid bemoeilijken de verdere ontwikkeling van een diensteneconomie. Bijgevolg zorgt de economie voor onvoldoende jobs om én de uitstoot uit de industriële sectoren én het toegenomen arbeidsaanbod (door vooral meer werkende vrouwen) op te vangen;
- het onderwijs selecteert de meest aangepasten voor de hogeschoolde concurrentie-maatschappij;
- de grenzen van het milieu zijn in Vlaanderen bereikt, zo al niet een flink stuk overschreden; de overheid kan of wil niet bijsturen door ingrijpende regulerende heffingen (ecotaxen);
- de sociaal-economische dualiteit tussen laaggeschoolden in onzekere en flexibele jobs en hogeschoolden in kwaliteitsjobs wordt naar inkomensongelijkheid van gezinnen nog meer gepolariseerd (koppels van hogeschoolden en koppels van laaggeschoolden).

Die karakteristieken tonen aan dat in de verhouding tussen arbeid, kapitaal en milieu, de factor kapitaal bevoordeeld wordt, de factor arbeid zwaar in het defensief zit en de factor milieu vooralsnog het onderspit delft.

Hoe krachtsverhoudingen wijzigen?

Is arbeiderscontrole nu het strategisch instrument bij uitstek om die krachtsverhoudingen te wijzigen? Stelt arbeiderscontrole in de bedrijven

ons in staat om meer jobs te behouden? Kunnen onze delegees door het controleren van hun directie de rationalisering tegenhouden of ombuigen? Is arbeiderscontrole over de sociale zekerheid het middel om te komen tot een andere financiering? Is arbeiderscontrole het instrument om te timmeren aan een vermogenskadaster en een vermogensbelasting? Is arbeiderscontrole het instrument voor een duurzaam milieubeleid met hoge eco-taxen die een regulerend effect hebben? Is arbeiderscontrole het aangewezen middel om de duale maatschappij te keren?

Hoe we arbeiderscontrole ook begrijpen, hetzij als een analysemethode, hetzij als een uitbreiding van de informatierechten, een houding, een manier van denken of als 'participeren om te betwisten', de dagelijkse praktijk toont aan dat het ons geen stap dichtert brengt bij de realisatie van de objectieven. Meer zelfs, die objectieven liggen niet (meer) in het bereik van het traditionele syndicale terrein in bedrijven, diensten, sectoren en interprofessioneel. De achterban van de syndicale organisaties, nl. de lagergeschoolde werknemers, zit vandaag in een uitgesproken zwakke economische (ook sociale en culturele) positie. Dat is nefast voor de syndicale belangenverdediging via actie en overleg. De werkgevers zitten immers in een zetel. Zij hebben er weinig belang bij tegemoet te komen aan de syndicale eisen.

Die objectieven realiseren vereist dus een andere sturing van de economie, diepgaande wijzigingen in het sociaal beleid, het milieubeleid, het onderwijsbeleid en het cultuurbeleid. Die wijzigingen vereisen een voldoende sterke overheid, democratisch gesteund op een ruim maatschappelijk draagvlak. Een omvorming van het politieke beleid moet dus het prioritair strategisch instrument zijn om de syndicale objectieven te kunnen realiseren. Maar bij de ondersteuning van zo'n beleidsverandering speelt arbeiderscontrole wél een belangrijke rol.

Het verschuiven van het belasten van arbeid naar het belasten van kapitaal vereist in de bedrijven en diensten een controle van de effecten ervan op de organisatie van de productie, op de werkgelegenheid, werkhervreiding, opleiding. De uitvoering van een duurzaam milieubeleid vereist een maatschappelijk draagvlak dat ver-

breed wordt door werknemerscontrole over de aanpassingen aan dat milieubeleid in de bedrijven. Wij moeten dus niet arbeiderscontrole als onderdeel van een strategie in vraag stellen. Wat wij ons moeten afvragen is of arbeiderscontrole het instrument bij uitstek is om de objectieven van vandaag te realiseren, of arbeiderscontrole het sluitstuk is tussen analyse en de bereide-nerde idee over een andere maatschappij, of arbeiderscontrole het sluitstuk is van de ideologie van het ABVV.

In de visie die ik in dit artikel probeer te schetsen, is arbeiderscontrole een element in een strategie gericht op maatschappelijke hervormingen. Maar die hervormingen vereisen vooreerst een 'politiek programma' en een politieke actie, democratisch voldoende sterk om de krachtsverhoudingen te veranderen. Het klassieke ABVV-standpunt dat de SP de bevoorrechte gesprekspartner is, volstaat niet om tot zo'n programma te komen. Gezien de electorale betekenis van de SP in Vlaanderen biedt dat standpunt onvoldoende perspectief.

Het Sienjaal van Maurits Coppieters en Norbert De Batselier schetst ons een uitstekend platform om ook de syndicale discussie over de nood aan een breed progressief politiek programma en een democratische progressieve meerderheid te starten. De houding die het Vlaams ABVV verder zal ontwikkelen ten opzichte van *Het Sienjaal* bepaalt mee de kansen van dit project en meteen ook de kansen voor de aanpassingen van de syndicale strategie aan de uitdagingen van vandaag.

[1] Philips, F., Geen dogma maar een ingesteldheid. In: *Samenleving en politiek*, jg. 3/1996, nr. 3, blz. 30.

[2] Een overzicht in: Mandel, E., *Contrôle Ouvrier Conseils ouvriers Autogestion*, anthologie. F. Maspero, 1970.

[3] *Buitengewoon Kongres ABVV, januari 1971*, resoluties, blz. 7.

[4] *Idem*, blz. 8.

[5] Vandenbroucke, F., *Van crisis tot crisis*. Kritik, 1980, blz. 218.

[6] *Kongres Vlaams ABVV, 18-19 mei 1990*, resoluties, blz. 2-3.

[7] Petrella, R., en Groep van Lissabon, *Grenzen aan de concurrentie*. VUBPress, 1994, blz. 61-62.

[8] *Buitengewoon Kongres ABVV, 19-20 oktober 1994*, resoluties, blz. 1.

[9] Researchinstituut voor Arbeid en Tewerkstelling (RIAT), *Ideologisch profiel van het ABVV, "Knelpunten"*. Mei 1993, blz. 3-4.